

بررسی مقایسه‌ای قدرت نرم روسیه و آمریکا در قفقاز جنوبی

علی امیدی^۱

احسان فلاحی^{۲*}

طیبه برخورداری ناعانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۵/۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۵/۲۰

۲۲۹

چکیده

در عصر جهانی شدن، قدرت نرم همگام با قدرت سخت در تأمین منافع ملی کشورها تأثیر گذار است. محصل ترکیب این دو نوع قدرت بر اساس نظریه جوزف نای قدرت هوشمند است. لذا روسیه و آمریکا ضمن رقابت‌های سخت افزاری، در حوزه قدرت نرم نیز رقیب محسوب می‌گردند. رقابت مذکور اگرچه منحصر به ناحیه‌ای خاص نمی‌گردد اما در مناطق ژئواستراتژیکی چون قفقاز جنوبی حائز اهمیتی دوچندان است. زیرا با گسترش نفوذ نرم امکان بهره‌برداری بلند مدت از منافع سیاسی و اقتصادی برای قدرت‌های بزرگ آسان‌تر خواهد شد. با چنین وصفی، بدیهی است که روسیه و آمریکا در صدد اعمال قدرت نرم خویش در قفقاز باشند. مقاله پیش رو با استفاده از روش مقایسه‌ای به این سئوالات پاسخ می‌دهد که مسکو و واشنگتن جهت اعمال قدرت نرم خود در قفقاز جنوبی از چه ابزارهای استفاده می‌کنند؟ و چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با یکدیگر دارند؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها از نظریه قدرت نرم جوزف نای استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که «قدرت نرم آمریکا دارای عناصر سیاسی، فرهنگی و اقتصادی با ابعاد جهانی است ولی قدرت نرم روسیه بیشتر دارای ابعاد فرهنگی-تاریخی و با شعاع منطقه‌ای است. قدرت نرم در آمریکا صبغه مدنی داشته، ولی در روسیه بیشتر ماهیت دولتی دارد. لذا کارکردی مانند قدرت سخت دارد.» لذا نحوه اعمال قدرت نرم این دو کشور در قفقاز جنوبی متفاوت است. پژوهش حاضر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی انجام شده است.

واژگان کلیدی: قدرت نرم، سیاست خارجی، روسیه، آمریکا و قفقاز جنوبی

۱. دانشیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان

* نویسنده مسئول: Eh.fallahi@ase.ui.ac.ir

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان

مقدمه

قدرت در معنای عام آن به مفهوم توانایی انجام دادن کارها، توانایی دستیابی به نتایج دلخواه و یا توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران است. به طور مشخص تر، قدرت عبارت است از توانایی نفوذ در رفتار دیگران جهت نیل به نتایج مطلوب. شیوه‌های متعددی برای تأثیرگذاری در رفتار دیگران وجود دارد. شیوه‌هایی مانند تهدید کردن، پاداش دادن، جذب و متقاعد ساختن. قدرت اگر به صورت عریان اعمال شود بیشتر ناظر بر توان نظامی است. بنابراین موضوعی به نام خشونت عنصر اساسی آن است. از طریق قدرت سخت شخص یا کشور خاصی مجبور به انجام دادن کاری می‌شود. بنابراین قدرت سخت، قهری و اجبار آمیز است. این نوع قدرت معمولاً زمانی استفاده می‌شود که کشوری بخواهد کشور دیگر را مجبور به انجام کاری نماید. اما گاهی جنس قدرت از نوع سخت است ولی عنصر خشونت در آن نیست یا آشکار نیست و بیشتر به صورت تشویق و تنبیه سیاسی - اقتصادی متجلی می‌شود. بخش اعظم روابط قدرت در جهان حاضر از این نوع است. با این حال، امروزه دولت‌ها با چالش‌هایی عدیده مالی و مشروعیتی مواجه هستند که نه تنها از عهده مخارج اعمال قدرت سخت بر نمی‌آیند بلکه اعمال صرف آن را نیز نتیجه بخش نمی‌دانند.

از جهت قدرت سخت، شاخص‌های قدرتی آمریکا و روسیه قابل توجه است. در سال ۲۰۱۴، آمریکا با ۶۱۰ میلیارد دلار، چین با ۲۱۶ میلیارد دلار و روسیه ۸۴ میلیارد دلار به ترتیب حجیم‌ترین بودجه نظامی دنیا را داشته‌اند. همچنین از جهت نفقات نظامی آمریکا با ۱۳۹۰۰۰۰ نفر و روسیه ۷۷۱ هزار نفر بزرگ‌ترین ارتش دنیا را داشته‌اند. تعداد تانک‌های روسیه ۱۵ هزار و آمریکا ۸۳۲۵ دستگاه برآورد گردیده است. آمریکا مجهز به ۱۳۸۰۰ هواپیما و بالگرد جنگی است و روسیه حدود ۴۰۰۰ هواپیمای جنگی دارد. روسیه با ۷۷۰۰ کلاهک هسته‌ای که ۱۶۴۸ مورد آن عملیاتی است و آمریکا با ۷۱۰۰ کلاهک هسته‌ای که ۱۵۳۸ مورد کاملاً آن عملیاتی است بزرگ‌ترین زرادخانه هسته‌ای دنیا را دارند. با این وصف، حجم عظیم قدرت نظامی این کشورها، آن‌ها را بعضاً در عرصه سیاست بین‌الملل ناتوان و منفور (به گفته جوزف نای) کرده است. مروری بر روندها و رویکردهای سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا، ماهیتی پیچیده و چند

۲۳۰

سیاست جهانی

فصلنامه علمی سیاست جهانی، دوره هشتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۸، پیاپی ۲۷

بعدی را به نمایش می‌گذارد که نشان‌دهنده تلاش این کشور جهت اعمال نفوذ نرم همه جانبه در مناطق مختلف جهان به کمک هژمونی سیاسی و رسانه‌ای آن است. فرید زکریا^۱ و جوزف نای^۲ معتقد هستند که ایالات متحده آمریکا نه تنها به خاطر قدرت اقتصادی و نظامی، در زمره قوی‌ترین کشورهای جهان قرار نگرفته است، بلکه این امر به خاطر بُعد سومی است که قدرت نرم نام دارد و ایالات متحده همواره تلاش کرده است تا با کاربردی کردن قدرت نرم، شرایط را برای سلطه بر جهان فراهم نماید.

از طرف دیگر، پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، روسیه بخشی از قلمرو و جمعیت خود را از دست داد. اما با داشتن قدرت هسته‌ای و نظامی، روابط تاریخی و زبانی با همسایگان و منابع اجتماعی- فرهنگی قابل توجه، همچنان به عنوان یک بازیگر مهم منطقه‌ای و بین‌المللی مطرح است که پتانسیل بهره برداری از قدرت نرم را دارد. اگر دیپلماسی عمومی را یکی از ابزارهای دولت برای دستیابی به اهداف سیاست خارجی تلقی نمایم قدرت نرم نیز بازوی اجرایی دیپلماسی عمومی خواهد بود. دیپلماسی عمومی مسکو دو لایه دارد که منطق کنش^۳ در هر لایه آن متفاوت است. لایه نخست در ارتباط با کشورهای غربی و مبتنی بر منطق جذب و اقناع^۴ است. لایه دوم در ارتباط با کشورهای حوزه خارج نزدیک^۵ و مبتنی بر منطق کنترلی^۶ است. قفقاز جنوبی به سبب قرار گرفتن مابین آسیا و اروپا محل تلاقی فرهنگ‌های مختلف است به بیان هانتینگتون این منطقه روی خط برخورد تمدن‌ها قرار دارد. قفقاز جنوبی با وجود وسعت کمی که دارد موایکی از اقوام، زبان‌ها و مذاهب گوناگون است. از این رو اعمال نفوذ پایدار در این منطقه بدون قدرت نرم پدیده‌ای دشوار خواهد بود. به همین جهت قدرت‌های بزرگی مانند روسیه و آمریکا درصدد تقویت و اعمال قدرت نرم در این منطقه هستند. روسیه، قفقاز جنوبی را حیات خلوت خود تلقی می‌نماید و قدرت نرم خود را به صورت کنترل شده در این ناحیه اعمال می‌نماید. این در حالی است که دیپلماسی عمومی آمریکا

1. Fareed Zakaria
2. Joseph nye
3. Logics of Action
4. Attract and Persuade
5. Near Abroad
6. Manipulate

بیشتر ابعاد جهانی دارد. لذا منطقه قفقاز در سپهر دیپلماسی عمومی ایالات متحده بیش از آن که ماهیتی مستقل داشته باشد به عنوان یکی از زیر مجموعه‌های^۱ سیستم جهانی محسوب می‌گردد. در عین حال موقعیت ژئواستراتژیک قفقاز جنوبی و مزیت‌های اقتصادی-سیاسی آن، اهمیت این منطقه را برای واشنگتن دو چندان کرده است. زیرا کاربرد قدرت نرم تنها به تغییر در افکار عمومی کشور هدف محدود نمی‌شود بلکه منافع کوتاه مدت و بلند مدت متقابل را نیز در بر می‌گیرد. در این مقاله، منابع قدرت نرم روسیه و آمریکا در قفقاز جنوبی مورد تحلیل مقایسه‌ای قرار گرفته‌اند. به این منظور سئوالات زیر مطرح گردیده است. مسکو و واشنگتن قدرت نرم خود را در قفقاز جنوبی چگونه اعمال می‌کنند؟ و چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با یکدیگر دارند؟ نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که «قدرت نرم آمریکا دارای عناصر سیاسی، فرهنگی و اقتصادی با ابعاد جهانی است ولی قدرت نرم روسیه بیشتر دارای ابعاد فرهنگی-تاریخی و با شعاع منطقه‌ای است. قدرت نرم در آمریکا صبغه مدنی داشته، ولی در روسیه بیشتر ماهیت دولتی دارد.» فرضیه فوق با کاربری نظریه قدرت نرم جورف نای بررسی می‌شود.

۱. چارچوب نظری: قدرت نرم

قدرت نرم، محصول و برآیند تصویر سازی مثبت، ارائه چهره موجه از خود، کسب اعتبار در افکار عمومی داخلی و جهانی، قدرت تأثیرگذاری غیرمستقیم توأم با رضایت بر دیگران می‌باشد. زمانی که سیاست‌های یک بازیگر در چشم دیگران مشروع باشد، قدرت نرم آن بازیگر فزونی یافته است. در سطح نظام بین‌الملل، موفقیت قدرت نرم به شدت بر خوش‌نامی و اعتبار بازیگران در جامعه بین‌المللی و جریان اطلاعات میان بازیگران استوار است. مهم‌ترین مؤلفه‌ها و شاخص‌های قدرت نرم را می‌توان در سه دسته فرهنگ، اقتصاد و سیاست جای داد. نای در بحث مرتبط با قدرت تاکید بسیار بر فرهنگ، ایدئولوژی، مذهب و ریشه‌های تاریخی مشترک دارد. فرهنگ مجموعه‌ای از ارزش‌ها و رویه‌هایی است که به جامعه معنا می‌بخشد. زمانی که فرهنگ یک کشور

1. Sub-System

ارزش‌های جهان شمول را در برمی‌گیرد و سیاست‌های آن، ارزش‌ها و منافع را ارتقا می‌بخشد که دیگران نیز در آن سهم هستند، در این صورت به دلیل جاذبه آفرینی، احتمال دستیابی به نتایج مطلوب برای آن کشور فراهم می‌گردد. ارزش‌های محدود و فرهنگ‌های جزئی کمتر قادر به تولید قدرت نرم هستند. جوزف نای به موضوع اثر بخشی فرهنگ اشاره می‌کند. از دیدگاه وی تأثیرگذاری فرهنگ به مثابه منبع قدرت نرم به بستر و زمینه‌ای که این قدرت در آن اعمال می‌شود بستگی دارد (صادقی و عسگرخانی، ۱۳۹۰: ۹۳۲-۹۳۳).

همراه ساختن دیپلماسی با اخلاق از مظاهر قدرت نرم است. مصداق مولفه اقتصاد را می‌توان در رشد اقتصادی، مبادلات ارزی و تجاری، میزان تولید سرانه کشورها، تعداد شرکت‌های بین‌المللی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، میزان رفاه، امید به زندگی، مزیت نسبی، میزان کمک‌های مالی به کشورهای نیازمند جستجو کرد. سیاست عامل سوم تولید قدرت نرم است. در عرصه بین‌المللی تعاملات با سازمان‌های بین‌المللی، ارائه کمک‌های بشردوستانه، ارتباطات دیپلماتیک گسترده، برگزاری و مشارکت در همایش‌ها و نمایشگاه‌های بین‌المللی از جمله مولفه‌های قدرت نرم محسوب می‌شوند. به طور کل، سیاست‌های دولت در خارج و داخل کشور یکی از منابع بالقوه قدرت نرم محسوب می‌شود. می‌توان استدلال کرد، ارزش‌هایی که یک دولت در رفتار داخلی خود، در نهادهای بین‌المللی (مانند همکاری با دیگران) و سیاست خارجی (مانند پیشبرد صلح) مورد حمایت قرار می‌دهد، اولویت‌های دیگران را شدیداً متأثر می‌سازد. دولت‌ها می‌توانند با معرفی خود به عنوان یک دولت نمونه و تأثیرگذاری بر کشورهای دیگر، آنها را جذب یا دفع کنند. بنابراین جوزف نای از سه ابزار برای پیشبرد و تقویت قدرت نرم نام می‌برد نخست رسانه‌های جمعی، دوم ارتباطات راهبردی^۱ (در قالب سازمان‌ها و نهادهای مدنی) و سومین ابزار دیپلماسی آموزشی است (Nye, 2008: 101-102). به این ابزارها می‌توان دیپلماسی مذهبی را هم افزود. در ادامه قدرت نرم روسیه و آمریکا بر اساس این چهار مولفه بررسی شده است.

۲۳۳

سیاست جهانی

۲- مولفه های قدرت نرم آمریکا و روسیه در قفقاز

۲-۱ دیپلماسی مذهبی

در اسناد مربوط به اصول سیاست خارجی روسیه (۲۰۱۲-۲۰۰۸) کلیسا و در کل مذهب ارتدوکس به عنوان یکی از ابزارهای مهم قدرت نرم روسیه مطرح گردیده است (Tafuro, 2014: 2). لذا دیپلماسی مذهبی^۱ یکی از ابزارهای اعمال قدرت نرم روسیه در حوزه خارج نزدیک و به طور خاص در قفقاز است که کلیسای مسکو مجری اصلی آن است. در قالب دیپلماسی مذهبی روسیه، مفهوم تمدن ارتدوکس^۲ مطرح شده است که مسیحیان گرجستان و ارمنستان را نیز در بر می گیرد (Kornilov & Andrey, 2015: 247). البته مفهوم تمدن ارتدوکس ریشه در نظریه برخورد تمدن ها دارد. ساموئل هانتینگتون^۳ در این نظریه تاکید ویژه ای بر عنصر دین دارد و روسیه را به عنوان رهبر تمدن ارتدوکس در نظر می گیرد. در همین راستا روسیه در حد توان خود از دیپلماسی مذهبی بهره برداری کرده است. به عنوان مثال با ورود نیروهای روسی به خاک گرجستان در حمایت از استقلال جمهوری آبخازیا و اوستیای جنوبی، تصویر روسیه نزد رهبران کشورهای مشترک المنافع به ویژه در قفقاز جنوبی تخریب شد. لذا مسکو به منظور بهبود روابط سیاسی - اجتماعی با همسایگان، پس از جنگ سال ۲۰۰۸ از مزیت های کلیسای ارتدوکس بهره برد. پاتریک کریل^۴ اسقف اعظم کلیسای روسیه، در این بازسازی نقش مهمی را بر عهده داشت. اسقف مسکو کماکان صلاحیت کلیسای گرجستان را بر سر مناطق جدا شده آبخازیا و اوستیای جنوبی به رسمیت شناخت و از آن حمایت های مالی کرد. البته این سیاست بیش از آن که ریشه در تمایل واقعی کلیسا برای حمایت از تفلیس داشته باشد برخاسته از انگیزه مسکو برای اتحاد با کلیسای گرجستان جهت مخالفت با سیاست های جدایی طلبانه کلیسای اوکراین و استونی برای کسب استقلال از کلیسای ارتدوکس روسیه است (Makarychev, 2016: 3). چنان که چند سال بعد اسقف

۲۳۴

فصلنامه علمی سیاست جهانی، دوره هشتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۸، پیاپی ۲۷

1. Religious Diplomacy
2. Orthodox Civilization
3. Samuel Huntington
4. Patriarch Kirill

گرجستان عملاً از به رسمیت شناختن تلاش‌های کلیسای اوکراین برای استقلال از کلیسای روسیه خود داری کرد. در ارمنستان به طور تاریخی کلیسای جایگاه برجسته‌ای در شروع و پایان جنگ‌ها تحت عنوان جنگ مقدس داشته است. در جنگ قره باغ نیز کلیسا ارمنستان نقش ویژه‌ای در تحریک احساسات ملی - مذهبی ارمنی‌ها ایفا نموده است (Harutyunyan, 2010: 8-9). با توجه به اتحاد روسیه و ارمنستان در قفقاز جنوبی و هم‌کیشی این دو کشور، کلیسای ارتدکس روسیه نه تنها در آئین‌های مذهبی ارمنستان ایفای نقش می‌کند بلکه نقش برجسته‌ای در مهم‌ترین چالش امنیتی این کشور می‌تواند داشته باشد. بنابراین نقش کلیسای روسیه را در جهت دهی به سیاست‌های کرملین برای حمایت از ارمنستان مسیحی در مقابل آذربایجان مسلمان موثر بوده است. از این رو عملکرد دیپلماسی مذهبی روسیه در قفقاز جنوبی بیشتر بر مبنای محاسبات ژئوپلیتیکی و عملیاتی بنا شده است.

البته نفوذ کلیسای ارتدوکس تنها در حوزه مذهبی نیست. اسقف اعظم روسیه یکی از بانفوذترین افراد در این کشور است. کلیسای ارتدوکس نقش ایدئولوژیکی نیز در روسیه ایفا می‌کند. این کلیسا در دور اول ریاست جمهوری پوتین کمک فراوانی در زمینه ترویج ارزش‌های روسیه کرد و این همان چیزی است که پوتین در راستای تقویت حاکمیت ملی در برابر ترویج ارزش‌های غربی به آن نیاز داشت (Kudors, 2010: 3). همان طور که توماس دی وال^۱ نوشته، کلیسای ارتدوکس روسیه باید نقش بیشتری را در زمینه تقویت روح میهن‌پرستی نیروهای مسلح، تربیت و آموزش نیروهای جوان روسیه و توسعه اجتماعی این کشور ایفا کند (De Wall, 2011: 1). نای معتقد است که منابع قدرت ممکن است شامل ارزش‌های خاصی از جمله احساس تعلق هویتی به یک کشور و همسو با سیاست خارجی آن شود. طی اولین دوره ریاست جمهوری پوتین، نخبگان سیاسی روسیه تلاش فراوانی را برای یافتن یک هویت مشترک آغاز کردند. چنین هویتی به تقویت همگرایی و ارتقا قدرت داخلی جامعه روسیه کمک فراوان می‌کرد. کلیسای ارتدوکس که از آن به عنوان نهادی فراملی و یکی از ارکان و اجزای قدرت نرم کشور یاد شده است، نیز از طریق اشاعه جنبه‌های سنتی ارزش‌های فرهنگی خویش همچون

1. Thomas De Waal

اهرمی قوی در برابر اندیشه‌های لیبرالی غرب عمل می‌کند (Cohen, 2012: 198-205). دامنه فعالیت‌های کلیسای ارتدوکس محدود به مرزهای روسیه نمی‌شود. بر اساس نمونه‌های که در بالا ذکر شد کلیسای روسیه در کشورهای مسیحی نشین خارج نزدیک و به ویژه در قفقاز جنوبی نیز فعال است. اما کلیسای ارتدوکس روسیه بیش از آن که به عنوان یک نهاد مذهبی فراملی عمل نماید در راستای سیاست‌های حکومتی کرملین ایفای نقش کرده است.

اما دیپلماسی مذهبی آمریکا در سال‌های اخیر بیش از آن که به صورت رسمی پیگیری شود توسط مجموعه‌ای از سازمان‌های مردم نهاد مذهبی پیگیری شده است که در اموری مانند حمایت از کودکان بی سرپرست در کشورهای فقیر، کمک به بی‌خانمان‌ها و سایر فعالیت‌های خیر خواهانه بوده است. دیپلماسی مذهبی آمریکا در قفقاز جنوبی در دوران جورج بوش در سایه حمله نظامی آمریکا به عراق و افغانستان قرار گرفت. در دوره اوباما نیز محدود به فعالیت سازمان‌های مردم نهاد بوده است. نهایتاً باید اذعان کرد که با توجه ماهیت سکولار و چند فرهنگی بودن آمریکا مذهب هنوز جایگاه برجسته‌ای در دیپلماسی عمومی آمریکا ندارد.

۲-۲ شبکه‌ها تلویزیونی و دنیای مجازی

در راهبرد جدید سیاست خارجی فدراسیون روسیه علاوه بر روش‌های سنتی دیپلماسی به طور صریح به تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی به عنوان یکی از ابزارهای قدرت نرم اشاره شده است (FCRF, 2016) در همین راستا پوتین در جمع سفرا و نمایندگان دائمی روسیه در سازمان‌های بین‌المللی بر ضرورت به کارگیری تکنولوژی‌های نوین ارتباطی توسط دیپلمات‌های روسی تاکید کرد. همچنین وزارت خارجه روسیه در سال ۲۰۱۱ نسخه‌ای کاربردی از وب سایت رسمی خود را راه اندازی کرد. اما برخی از این وب سایت‌ها که توسط سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های روسیه استفاده می‌شود تنها به دو زبان روسی و انگلیسی است (Shakirov, 2013: 4). این موضوع مانع از برقراری ارتباط سازنده با کاربران محلی شده است. مشکل مذکور در قفقاز جنوبی که موزائیکی از اقوام و زبان‌های گوناگون است مشهودتر است.

از دیگر عناصر مهم قدرت نرم روسیه، فرهنگ روسی و مقصد اصلی این فرهنگ، کشورهای حوزه بالتیک، قفقاز و آسیای مرکزی است. در سال‌های اخیر کشورهای حوزه آمریکای شمالی، اروپا، چین، ژاپن، هند و ترکیه نیز به طور محدود در محدوده اعمال قدرت نرم روسیه قرار گرفته‌اند. فرهنگ روسی در خود کشور روسیه از طریق افزایش کنش‌گری در حوزه‌های ارتباطی، نقش مهمی در اثرگذاری بر مخاطب خویش دارد. برنامه‌های تلویزیونی روسیه در کشورهای همسایه از جمله در کشورهای قفقاز و نیز کشورهای مشترک المنافع محبوبیت بسیار داشته و روس‌ها تلاش کردند تا با استفاده از گسترش شبکه‌های تلویزیونی - ماهواره‌ای بخش عمده‌ای از فرهنگ، ادبیات و موسیقی مشهور خود را در قالب فیلم‌های سینمایی، تئاتر، تله فیلم‌های تلویزیونی و برنامه‌های شاد برای همه رده‌های سنی به سایر کشورهای منطقه ارسال کنند. البته به غیر از رسانه‌های تصویری، نسخ چاپی تبلیغات روسی به صورت رایگان در گرجستان منتشر می‌گردد. با توجه به قوانین لیبرال رسانه‌ها و مطبوعات در گرجستان مانعی بر سر راه روسیه وجود ندارد. در مجموع رسانه‌ها و تبلیغات دولتی روسیه در قفقاز جنوبی به طور مستقیم و غیر مستقیم بر کلیشه‌های مبتنی بر نزدیکی قومی، رسانه‌ای روسیه در ارمنستان بیشتر مبتنی بر دوگانه غربی-شرقی^۱ است مسکو از این طریق می‌کوشد که طرفداران گسترش رابطه با غرب را در ارمنستان تضعیف نماید. روسیه همزمان تلاش دارد که از ادراک امنیتی آرامنه نسبت به آذربایجان بهره‌برداری کند لذا در تبلیغات خود به اتحاد باکو با کشورهای ترک (قزاقستان، قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان) اشاره دارد (Makarychev & Yatsyk, 2014: 4). تا بدین وسیله ارمنستان را به جای اتحاد با غرب سمت اتحاد با کشورهای شرقی ترغیب نماید. شایان ذکر است بر اساس رتبه‌بندی آزادی رسانه‌ها در سال ۲۰۱۶، گرجستان در رتبه ۶۴، ارمنستان در رتبه ۷۴ و آذربایجان در رتبه ۱۶۳ قرار داشتند خود روسیه حائز رتبه ۱۴۸ در میان ۱۸۰ کشور است (Reporters without Borders, 2016).

یکی دیگر از ابعادی که رسانه‌های روس بر آن تاکید دارند مقوله هم‌وطن روسی است. در قانون اساسی روسیه تعریف موسعی از هم‌وطن روسی ارائه شده است که محدود به

1. East-West dichotomy

مرزهای روسیه نیست و شامل کلیه روس تبارها و روس زبانان در اقصی نقاط جهان می‌گردد. تمهیدات نیز قانونی برای کمک به این روس تبارها پیش بینی شده است. تعریف موسع از هم وطن روس بارها مورد تصدیق مقامات عالی روسیه از جمله پوتین قرار گرفته است (عطایی، ۱۳۹۲: ۱۱۰) حتی یکی از دلایل مداخله روسیه در بحران ۲۰۱۴ اکرین، حمایت از روس تبارها عنوان شده است. یکی از اهداف نانوخته رسانه‌ها و شبکه‌های روسیه تلقین همین تعریف موسع از هم وطن روسی در کشورهای قفقاز است. به طور مثال کانال خبری آر.تی^۱ از معروف ترین شبکه های روسیه است که چنین رسالتی را بر عهده دارد همچنین در زمینه ترویج ارزش‌ها و فرهنگ روسیه فعال است. این شبکه خبری در سال ۲۰۰۵ آغاز به کار کرد و بودجه آن توسط دولت روسیه تأمین می‌شود (Dougherty, 2013: 53). یکی دیگر از وظایف رسانه‌های روسیه پشتیبانی از فعالیت‌های بنیاد روسکی میر است. زیرا این بنیاد نقش به سزایی در مدیریت فعالیت سازمان‌های غیردولتی روسیه در خارج از کشور دارد. از جمله اهداف اصلی و پایه‌ای این بنیاد گسترش نشر و آموزش زبان روسی در سایر کشورها است (Kudors, 2010: 29) که در قسمت بعدی بدان پرداخته می‌شود.

قدرت نرم آمریکا در سال‌های اخیر بر نفوذ این کشور در اذهان مردم از طریق اخبار رسانه‌ها و بهره‌گیری مطلوب از رسانه‌ها و فضای مجازی استوار بوده است. از دید نظریه‌پردازان آمریکایی، بهترین ابزار برای تقویت قدرت نرم آمریکا در مناطق مختلف جهان استفاده از رادیو و تلویزیون و صنعت سینمای این کشور به ویژه هالیوود بوده که بخشی از امپراتوری رسانه‌ای آمریکا را تشکیل می‌دهد. آمریکا صادرکننده شماره یک فیلم‌های سینمایی و برنامه‌های تلویزیونی به تمامی کشورها محسوب می‌شود. سینمای هالیوود که بی‌تردید عظیم‌ترین کارخانه فرهنگ در دنیا است بهترین ابزار برای جهت‌دهی به افکار عمومی جهان است. از دیگر ابزارهای ایالات متحده در این عرصه، صدای آمریکا است. صدای آمریکا رسانه‌ای است که در سال ۱۹۴۲، با هدف مقابله با تبلیغات آلمان نازی ایجاد شد و در سال ۱۹۹۶، نخستین برنامه‌ی تلویزیونی خود را پخش کرد. این رسانه اکنون به بیش از ۴۰ زبان، برای حدود ۲۳۶ میلیون مخاطب در

1. RT (Russia Today)

سراسر جهان، برنامه پخش می‌کند (VOA, 2017). صدای آمریکا برجسته‌ترین رسانه‌ی بین‌المللی واشنگتن است که در مجموعه‌ی رسانه‌های بین‌المللی آمریکا، تنها سرمایه‌گذاری بزرگ حکومت در بخش دیپلماسی عمومی به شمار می‌رود. هدف این شبکه، آشنایی مخاطبان خارجی با دیدگاه‌ها و اندیشه‌های آمریکایی در مورد زندگی آمریکایی و سیاست‌های واشنگتن است.

آمریکا همچنین پررنگ‌ترین حضور را در شبکه جهانی اینترنت دارد؛ از پیشرفته‌ترین کانال‌های انتقال اخبار و اطلاعات برخوردار است. تأمین‌کننده عمده شبکه‌های اجتماعی و نرم افزارهای رایانه‌ای در زمینه‌های مختلف مانند اطلاع رسانی، بازی، سرگرمی و موسیقی برای کاربران همه کشورها به شمار می‌آید. در نتیجه آمریکا سلطه بلامنازعی بر دنیای مجازی دارد و همه این‌ها فرهنگ آمریکایی را در جایگاه رفیع یک فرهنگ هژمونیک می‌نشانند. امتیازی که هیچ بازیگری در عصر کنونی از آن بهره‌مند نیست. آمریکا همچنین توانسته است از طریق قدرت سیاسی- نظامی خود، ارزش‌های سیاسی خود مانند لیبرال دموکراسی، کثرت گرایی، حقوق بشر و غیره را به عنوان گفتمان غالب سیاسی جهان بقبولاند و به قول نئوگراشی ها هژمونی سیاسی خود را از طریق هژمونی سیاسی- فرهنگی تداوم ببخشد.

۲-۳ سازمان‌های مجری قدرت نرم

علاوه بر رسانه‌ها فعالیت سازمان‌های غیردولتی یکی از مسیرهای موازی است که می‌تواند از طریق ایجاد تغییرات اجتماعی رفتار سیاست‌مداران کشورهای مخاطب را متأثر سازد و تصمیم‌های آنان را تحت الشعاع قرار دهد. بدون شک اعمال قدرت نرم در خارج از مرزها به تنهایی از عهده نهادهای رسمی همچون وزارت خارجه بر نخواهد آمد. بخشی از بدنه قدرت نرم کشورها وابسته به سازمان‌های غیر دولتی در کشور هدف است (Shakirov, 2013: 1). نقطه آغاز فعالیت مسکو در این زمینه را می‌توان سال ۲۰۰۶ قلمداد نمود. زیرا یکی از واکنش‌های مسکو به تلاش‌های آمریکا در ارتباط با وقوع تحولات سیاسی در اوکراین، گرجستان و قرقیزستان، ایجاد سازمان‌های غیردولتی در کشورهای خارج نزدیک بود. اگرچه سازمان‌های غیردولتی مسکو اکثراً در سطح منطقه‌ای فعال هستند اما به طور محدود در سطح جهانی نیز فعالیت دارند. به طور مثال

موسسه مردم سالاری و همکاری^۱ در پاریس و نیویورک فعالیت می‌کند و اهداف آن اشاعه مواضع روسیه در زمینه حقوق بشر و مردم سالاری است و حالت انتقادی نسبت به استانداردهای دوگانه غرب دارد (عطایی و هدایتی شهیدانی، ۱۳۹۲: ۱۱۳).

از جمله سازمان‌های روسی که بیشتر در سطح منطقه فعالیت دارند می‌توان به آژانس دیپلماسی عمومی روسیه^۲ اشاره کرد. این آژانس در دسامبر ۲۰۰۸ به دستور رئیس جمهور تاسیس گردید و زیر نظر وزارت امور خارجه فعالیت می‌کند. از جمله کارویژه‌های این سازمان شرکت در اجرای سیاست خارجی فدراسیون روسیه در زمینه کمک به توسعه بین‌المللی، ارائه همکاری‌های بین‌المللی بشردوستانه، حمایت از هم‌وطنان روسی خارج از کشور، تقویت زبان روسی در جهان، (Tafuro, 2014: 4) ارائه تصویری مدرن از روسیه در جهان و همچنین همکاری در زمینه‌های علمی، فرهنگی، اطلاعاتی با سازمان‌های غیردولتی و مذهبی کشورهای مشترک‌المنافع است. این سازمان در چند سال اخیر نمایندگی‌هایی در مولداوی، آذربایجان، ارمنستان، قزاقستان و تاجیکستان ایجاد کرده است (MFARF, 2013). علاوه بر آن چه گفته شد دیمیتری مدودیف در سال ۲۰۱۰ فرمان تأسیس سازمانی جدید با عنوان بنیاد گورچاکف^۳ را صادر کرد. بنیاد دیپلماسی عمومی گورچاکف از اولین و منحصر به فردترین بنیادها در روسیه برای مشارکت مردم در سیاست خارجی است. که اساس فعالیت خود را ایجاد و تقویت قدرت نرم قرار داده است. این بنیاد در سال ۲۰۱۱ و با حکم ریاست جمهوری توسط وزارت امور خارجه تشکیل شد و کارویژه اصلی آن تقویت سازمان‌های غیردولتی در حوزه سیاست خارجی است. بنیاد مذکور با کمک وزارت خارجه روسیه پروژه‌هایی را با هدف تقویت قدرت نرم مسکو در خارج نزدیک برگزار می‌نماید. از جمله این پروژه‌ها می‌توان به گفت‌وگوی قفقاز^۴ اشاره کرد (Kornilov & Andrey, 2015: 248). گفت‌وگوی قفقاز تا کنون در سه دور در سال‌های ۲۰۱۲ (سوچی)، ۲۰۱۳ (روستف‌نادونو) و در سال ۲۰۱۴ در شهر نالچیک برگزار شده است. در دور سوم

1. Институт Демократии и Сотрудничества

2. Rossotrudnichestvo

۳. نام این نهاد از دیپلمات روس الکساندر گورچاکف (Alexander Gorchakov) در قرن ۱۹ اقتباس شده است.

4. Caucasus Dialogue

گفت‌وگو قفقاز محققینی از آذربایجان، ارمنستان، گرجستان، اوستیای جنوبی، آبخازیا، ایران، روسیه، ترکیه و اسلونی حضور داشتند. همچنین مرکز عمومی گرجستان- روسیه^۱ در جولای ۲۰۱۳ با حمایت بنیاد گورچاکف و موسسه روابط بین‌الملل تفلیس تاسیس گردید. این مرکز توسط تاریخ شناس برجسته گرجی زازا آباشیدزه^۲ اداره می‌گردد (Gorchakov Fund, 2013). که ضمن برگزاری همایش‌ها به تحقیق راجع به موضوعات تاریخ روابط خارجی می‌پردازد.

شورای امور بین‌المللی روسیه^۳ از دیگر سازمان‌هایی است که در سال ۲۰۰۸ توسط نخست وزیر تاسیس گردید. این شورا به عنوان رابط میان حاکمیت، کارشناسان، تجار و جامعه مدنی تلاش می‌کند تا برای مسائل سیاست خارجی روسیه راه حل ارائه دهد. ریاست شورای امور بین‌المللی بر عهده ایگور ایوانف^۴ - وزیر خارجه سابق روسیه- است. وی قدرت نرم را به عنوان شاه کلید سیاست خارجی هوشمند برای روسیه ارزیابی می‌کند و معتقد است «روسیه باید بتواند به سرعت ابزارهای سیاست خارجی خود را گسترش و به روز کند. سیاست خارجی هوشمند به رهبرانی پرتوان برای استفاده وسیع از توانایی‌های عظیم یک کشور و یا جامعه خاص نیازمند است، این توانایی‌ها همان سرمایه‌های غیرمادی است که در دیپلماسی‌های سنتی عمدتاً مغفول واقع می‌شدند» (Shakirov, 2013: 2). یکی دیگر از سازمان‌های به اصطلاح غیر دولتی که مسکو در راستای گسترش نمادهای فرهنگی روسیه ایجاد کرده است بنیاد روسکی میر^۵ (جهان روسی) است. این بنیاد در ژوئن ۲۰۰۷ به دستور رئیس جمهور پوتین تأسیس گردید. هدف از تأسیس آن ترویج زبان روسی به عنوان نماد فرهنگی روسیه است. وظیفه اصلی این موسسه، حمایت از برنامه‌های آموزش زبان روسی در سطح جهان است (Sergunin & Karabeshkin, 2015: 355). این بنیاد به دنبال تقویت ثبات و صلح در جهان با تأکید بر فرهنگ و میراث ملی روسیه است و همین هدف باعث تشویق دیگران به یادگیری زبان روسی و به نمایش گذاشتن فرهنگ روسیه می‌شود. علاوه بر

1. Georgian-Russian Public Center
2. Zaza Abashidze
3. Russian International Affairs Council (RIAC)
4. Igor Ivanov
5. Russkiy Mir (Русский Мир)

این، این بنیاد به دنبال ایجاد ارتباط جامعه روسی خارج از کشور با میهن‌شان از طریق برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی است. کار این بنیاد فراهم کردن زمینه‌ها و تجهیزات لازم برای یادگیری زبان روسی در دیگر کشورها است. بر همین اساس بنیاد روسکی میر در واقع یک طرح مشترک میان وزارت امور خارجه روسیه و وزارت علوم روسیه است بودجه این بنیاد سالانه حدود ۷۵۰ میلیون روبل است که از طرف دولت روسیه تأمین می‌گردد. بنیاد روسکی میر تا کنون به ایجاد ده‌ها موسسه آموزش زبان روسی در اقصی نقاط جهان مبادرت کرده است و کلاس‌های رایگان آموزش زبان روسی در کشورهای قفقاز برگزار می‌کند (GMF, 2016: 25). البته برخی معتقدند که بنیاد روسکی میر و نهادهای مشابه آن بیش از آن که در قفقاز جنوبی کارکرد داشته باشد در شرق اروپا به ویژه در اوکراین و بلاروس کارایی دارد. در حالی که بنیاد روسکی میر در قفقاز جنوبی بیشتر ابزاری برای توجیه حمایت از مناطق استقلال طلب مانند اوستیای جنوبی و آبخازیا است (Makarychev & Yatsyk, 2014: 2). البته به اعتقاد نگارندگان عملکرد سازمان‌های غیر دولتی روس در مناطق مختلف تفاوت چندانی با هم ندارد. به طور کلی قدرت نرم روسیه در خارج نزدیک ماهیت دولتی دارد و هزینه‌های آن‌ها نیز عمدتاً از طرف دولت روسیه تأمین می‌گردد (GMF, 2013: 6). بنابراین حمایت از سیاست‌های سخت افزاری مسکو توسط سازمان‌های به اصطلاح غیر دولتی عملی دور از انتظار نیست.

بر اساس اصول حاکم بر سیاست خارجی آمریکا، قدرت نرم از ابزارهای سیاست خارجی آمریکا محسوب می‌شود که در مرحله‌ی نخست و پیش از هر نهاد دیگری، مسئولیت آن به کاخ سفید، وزارت امور خارجه و هیئت تبلیغات دولت^۱ برمی‌گردد. با این حال، نمی‌توان از نقش کلیدی وزارت دفاع نیز چشم پوشید. البته تعداد بسیاری از دیگر سازمان‌های دولتی مانند آژانس توسعه‌ی بین‌المللی آمریکا^۲، بنیاد سورس، موسسه جامعه باز، بنیاد ملی برای دموکراسی^۳ و وزارت کشاورزی، بازرگانی، آموزش و کار به سبب تعامل و ارتباط با دیگر ملت‌ها می‌توان در این امر دخیل دانست. همگی این

1. Broadcasting Board of Governors (BBG)
2. United States Agency for International Development (USAID)
3. National Endowment for Democracy

نهادها زیر نظر کاخ سفید و شورای امنیت ملی هدایت می‌شوند. نمود این موضوع در اوراسیا و قفقاز جنوبی در فعالیتهای موسسه جامعه بازا^۱ قابل مشاهده است. به اعتقاد بسیاری از محققین این نهاد در انقلاب‌های رنگی منطقه و گرجستان نقش مهمی بر عهده داشته است. البته بنیاد سورس فعالیت‌های خود را محدود موضوعات سیاسی نکرده است. به عنوان مثال این بنیاد در پروژه‌ای با عنوان پل امید^۲ به آموزش کودکانی در رنج سنی ۷ تا ۱۶ سال در ارمنستان، گرجستان و بلاروس می‌پردازد (Lapham, 2012) که نشان از برنامه‌ای بلند مدت در منطقه دارد.

علاوه بر سازمان‌های رسمی داخلی، واشنگتن از برخی سازمان‌ها مانند ناتو برای پیشبرد قدرت نرم خود استفاده می‌کند. در سال ۲۰۰۷ مدرسه بین‌المللی ناتو در آذربایجان^۳ به عنوان یک سازمان مردم نهاد تاسیس شد که از طرف وزارت خارجه آذربایجان و بخش دیپلماسی عمومی ناتو^۴ حمایت می‌گردد. مدرسه بین‌المللی ناتو به برگزاری میزگردها و سمینارها جهت تبادل نظر میان جوانان آذربایجان و سایر کشورهای اوراسیایی در حوزه مسایل امنیتی مبادرت می‌ورزد (Aghazada, 2013: 227). یکی از منابع بسیار مهم قدرت نرم آمریکا راه‌کارهای اقتصادی در قالب ارایه کمک‌های مالی است. زیرا کشورهای هدف با پذیرفتن سیاست‌های اقتصادی آمریکا نظیر فدرالیسم، بازار آزاد و دموکراسی، تحت تاثیر ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی آن قرار گرفته و به تبع سبک زندگی آمریکایی نیز به سراسر جامعه آنان نفوذ می‌کند. کمک‌های اقتصادی، نه تنها وجه نرم، بلکه جنبه سخت قدرت این کشور را نیز ارتقا داد (Ikenberry, 1998: 290).

آمریکا برای ارائه کمک‌های اقتصادی و توسعه‌ای برخی از اصول سیاسی و اقتصادی را در کشورهای هدف مدنظر قرار می‌دهد. لذا کشورهای متقاضی جهت بهره‌مندی از این کمک‌ها مجبور به تدوین و اجرای مقررات مشخصی هستند. از مهم‌ترین اصولی که معمولاً از طریق سازمان‌های بین‌المللی (سازمان ملل متحد، سازمان تجارت جهانی، بانک

۱. موسسه (Open Society Institute) متعلق به جورج سوروس سرمایه دار آمریکایی است لذا به بنیاد سوروس نیز معروف است..

2. Bridge of Hope
3. NATO's International School of Azerbaijan (NISA)
4. NATO's Public Diplomacy Division (NPDD)

جهانی، صندوق بین المللی پول و...) بر آنها تاکید می‌گردد می‌توان به شفاف سازی سیاسی و اقتصادی، پاسخگویی، مشارکت، اجماع سازی، مسئولیت پذیری و کارایی اشاره کرد. بر طبق نظرسنجی مرکز تحقیقات پیو^۱ در سال ۲۰۱۶ به اعتقاد بسیاری از مردم جهان، هنوز اقتصاد آمریکا در رأس کشورهای جهان قرار گرفته است. با وجود پیشرفت‌های اقتصادی که چین در چند سال گذشته داشته است اما همچنان آمریکا قدرت برتر اقتصادی جهان را دارد و قدرت اقتصادی این کشور از ۴۶ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۵۴ درصد در سال ۲۰۱۶ افزایش یافته است (Wike et al, 2016: 4). چنین اقتصاد نیرومندی در ترکیب با «سازمان‌های بین‌المللی اقتصاد بنیان» یک منبع قدرت نرم برای این کشور محسوب می‌گردد. به عبارت دیگر ایالات متحده دارای قدرت نرم ساختاری است. از دیدگاه سوزان استرنج^۲ قدرت ساختاری در اقتصاد سیاسی بین‌الملل به معنای شکل دادن و هدایت کردن ساختارهای اقتصاد جهانی و همچنین ایجاد نهادهای سیاسی، شرکت های تجاری و کارشناسان ضروری و مهم است (Strange, 1998: 24-25). ایالات متحده از قدرت ساختاری که دارد در راستای قدرت نرم خویش نیز بهره برداری می‌نماید به عبارت دیگر این کشور دارای «قدرت نرم ساختاری» است. در همین راستا می‌توان به برخی آمارهای بین‌المللی اشاره کرد. بانک بین‌المللی بازسازی و توسعه^۳ و موسسه بین‌المللی توسعه^۴ دو رکن از اجزای سه گانه بانک جهانی^۵ می‌باشند که هدف آنها اعطای وام به کشورهای در حال توسعه است. نمودار زیر میزان وام‌های اعطا شده به کشورهای قفقاز از سوی این دو جز از بانک جهانی را نشان می‌دهد.

۴-۲ دیپلماسی آموزشی^۶

دیپلماسی علمی - آموزشی ریشه در تاریخ طولانی استعمار دارد استعمارگران از طریق آموزش، در تلاش برای نفوذ در میان جمعیت بومی و القای ارزش‌های خود بودند. در

1. Pew Research Center
2. Susan Strang
3. International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)
4. International Development Association (IDA)
5. World Bank (WB)
6. Educational Diplomacy

دوران پسا استعمار نیز آموزش کماکان نقش برجسته‌ای در پیشبرد نفوذ ملی کشورها و افزایش قدرت نرم ایفا کرده است (Peterson, 2014: 1). در دوران جنگ سرد بلوک شرق و غرب از توسعه آموزش عالی به عنوان راه کاری برای پیدا کردن متحدان جدید بر علیه یکدیگر استفاده می‌کردند. پس از پایان جنگ سرد و در فضای جهانی شدن فعالیت‌های مغز افزاری به عنوان یکی از ابزارهای دیپلماسی عمومی، بیش از پیش مورد استفاده سیاستمداران قرار گرفته است. زیرا استفاده از توانایی‌های علمی در قالب دیپلماسی آموزشی راه کاری برای افزایش قدرت نرم محسوب می‌گردد (نورمحمدی، ۱۳۹۵: ۱۴۰). به همین جهت کشورهایی که برای قدرت نرم خویش اهمیت قائل هستند نهادهایی برای تبادل و جذب دانشجوی دارند. در همین راستا در جمهوری فدراتیو روسیه موسسه همکاری روسی^۱ در سال ۲۰۰۸ بنیان نهاده شد. این موسسه همچون یک رابط میان دانشگاه‌های روسیه و وزارت خارجه این کشور عمل می‌کند. موسسه مذکور به نوعی وارث مراکز علوم و فرهنگ روسی^۲ در زمان اتحاد جماهیر شوروی است که در واقع مجموعه‌ای از دفاتر فرهنگی و کتابخانه‌ای کوچک در مراکز دیپلماتیک شوروی بود. در فاصله سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۱ موسسه همکاری روسی، دفاتر مربوط به دوران اتحاد جماهیر شوروی را در کشورهای سی.آی.اس را بازسازی کرد (Fominykh, 2016: 13-14). شعبه موسسه همکاری روسی در ایراوان نه تنها به جذب دانشجوی می‌پردازد بلکه در تلاش برای حفظ ارتباط با دانش‌آموختگانی است که از موسسات روسی فارغ التحصیل شده‌اند. از مهم‌ترین موسسات آموزشی روسیه در ارمنستان می‌توان به دانشگاه اسلاویک^۳ اشاره کرد که یک نهاد روسی-ارمنی و یک پل آموزشی بین این دو کشور محسوب می‌گردد. دانشگاه مذکور بر اساس استانداردهای روسی اداره می‌شود. شعبه دانشگاه اسلاویک در آذربایجان در سال ۲۰۰۰ با دستور حیدر علی‌اف^۴، در قالب موسسه آموزشی زبان و ادبیات روسی شروع به کار کرد. همچنین روابط تحقیقاتی اسلاوی-ترکی بین مسکو و باکو در سال ۲۰۰۱ با تاکید بر حوزه‌های زبانی،

1. Россогрудничество
2. Network of Russian Centers of Science and Culture (RSSC)
3. Slavic University
4. Heydar Aliyev

فرهنگی، تاریخی و ادبی بنیان نهاده شد که هدف اصلی آن تقویت گفتگوی تمدن‌ها بین نژاد اسلاو و ترک است (Kornilov & Andrey, 2015: 246).

به طور کلی روسیه برای افزایش قدرت نرم خود نگاه ویژه‌ای به دیپلماسی آموزشی در حوزه کشورهای خارج نزدیک داشته است. در سند راهبرد امنیت ملی روسیه^۱ در سال ۲۰۱۵ به توسعه پیوندهای علمی- آموزشی با کشورهای سی.آی.اس^۲ و ایجاد جذابیت جهت آموختن زبان روسی در جهان تأکید شده است (RNSS, 2015: 18). در همین راستا در سال تحصیلی ۲۰۱۶-۲۰۱۵ دانشگاه‌های دولتی روسیه میزبان ۱۹۵۵۵۱ دانشجوی خارجی بوده‌اند که از این تعداد ۹۵۸۸ نفر از کشور آذربایجان و ۲۳۱۳ نفر از کشور ارمنستان بوده‌اند. هم زمان در دانشگاه‌های خصوصی روسیه ۴۶۹۴۷ نفر دانشجوی خارجی مشغول به تحصیل بوده‌اند که از این تعداد ۳۱۷۵ نفر از کشور آذربایجان و ۷۴۰ نفر از کشور ارمنستان هستند (Russia in Figure, 2016: 151-152) در سال تحصیلی ۲۰۱۵-۲۰۱۴ به ترتیب ۹۹۵ و ۶۲۰ نفر از آبخازیا و اوستیای جنوبی در روسیه مشغول به تحصیل بوده‌اند (Центр социологических исследований, 2015: 19). ۵۱,۹ درصد از دانشجویان خارجی روسیه از کشورهای سی.آی.اس هستند و ۹۵,۸ درصد^۳ از کل دانشجویان خارجی، در دانشگاه‌های دولتی روسیه تحصیل می‌کنند. نقش دانشگاه‌های خصوصی در این زمینه بسیار ناچیز است (Fominykh, 2016: 2&9). همان گونه که ذکر شد موسسه همکاری روسی نقطه اتصال وزارت خارجه و دانشگاه‌های روسیه است. لذا این موسسه همواره به دانشگاه‌های دولتی روسیه توصیه کرده است که دانشجویان خود را از کشورهای که برای روسیه اهمیت ژئوپلیتیک دارند جذب نمایند. چنان که آمار فوق نشان می‌دهد اختصاص بیشترین سهمیه به دانشجویان حوزه خارج نزدیک نشان از برنامه کنترلی کرملین برای جذب دانشجویان خارجی دارد. علاوه بر جذب مستقیم دانشجو، روسیه تعدادی دانشگاه و موسسات وابسته در کشورهای قفقاز دارد. که در جدول زیر به آن‌ها اشاره شده است.

1. Russian National Security Strategy
2. Commonwealth of Independent States (CIS)

۳. درصد مذکور فقط در مورد دانشجویان خارجی تمام وقت (Full Time) است و میزان دانشجویان خارجی پاره وقت محاسبه نشده است.

جدول ۱: دانشگاه‌های وابسته به روسیه در قفقاز جنوبی

ردیف	نام دانشگاه	مکان
۱	Branch of Moscow State Open University	باکو
۲	Branch of the South-Russian Humanitarian Institute	باکو
۳	Branch of Daghestan State University	باکو
۴	Branch of St. Petersburg Institute of Foreign Economic Relations, Economics and Law	باکو
۵	Training Facility of Derbent Branch of Moscow Open Social University	باکو
۶	Training Facility of Derbent Branch of Moscow Modern Humanitarian University	باکو
۲۴۷	Training Facility of Derbent Branch of the International Institute of Business and Management	باکو
۸	Branch of Moscow Institute of Economics, Management and Law	باکو
۹	Branch of the Yuzhdag Institute	باکو
۱۰	International Institute of Applied Astronautics (state status - self-supporting entity)	باکو
۱۱	Branch of Moscow Academy of Law and Management	باکو
۱۲	Training Facility of the State Classic Academy named after Maymond	باکو
۱۳	Branch of Moscow State University of Economics, Statistics and Information Technology	باکو
۱۴	Training Facility of the Russian Academy of Education	باکو
۱۵	Branch of Moscow International Business Academy	ایروان
۱۶	Branch of Moscow New Law Institute	ایروان
۱۷	Branch of Moscow State University of Service	ایروان
۱۸	Branch of Moscow Institute of Business and Politics	ایروان
۱۹	Branch of the Russian International Academy of Tourism	ایروان
۲۰	Branch of Moscow Modern Humanitarian Academy	ایروان
۲۱	Branch of St. Petersburg Institute of Foreign Economic Relations, Economics and Law	ایروان
۲۲	Branch of the Russian State Professional Teachers' Training University	ایروان
۲۳	Branch of Moscow State University of Economics, Statistics and Information Technology	ایروان
۲۴	Branch of Moscow State University of Economics, Statistics and Information Technology	تفلیس

Source: Ministry of Education and Science of the Russian Federation

متصدی اصلی دیپلماسی آموزش آمریکا وزارت امور خارجه این کشور در قالب برنامه فولبرایت^۱ است هدف اصلی از این برنامه جذب دانشجو از سراسر جهان با هدف درک متقابل میان مردم و ملت‌ها است (Peterson, 2014: 2). بر طبق آماری که موسسه آموزش بین‌المللی آمریکا با حمایت وزارت خارجه این کشور اعلام کرده است، تعداد دانشجویان خارجی که در دانشگاه‌ها و کالج‌های ایالات متحده مشغول به تحصیل هستند در سال ۲۰۱۶ به ۱۰۴۳۸۳۹ نفر رسیده است (IIE, 2016). این آمار نشان می‌دهد که ایالات متحده به مقصد اول دانشجویان خارجی تبدیل شده است. همچنین آمریکا میزان ۴/۵ میلیون دانشجو از طریق ارتباطات اینترنتی در جهان است که بیشترین نرخ دانشجویان خارجی در دانشگاه‌های مجازی در جهان است (Witherell, 2016). تعداد دانشجویانی قفقازی که در دانشگاه‌های آمریکا مشغول به تحصیل هستند در جدول زیر به تصویر کشیده شده است.

جدول ۳: تعداد دانشجویان قفقازی در آمریکا

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Armenia	۳۷۴	۳۵۰	۳۵۰	۳۴۵	۲۷۲	۳۰۴	۲۷۰
Azerbaijan	۴۰۹	۴۴۰	۴۴۰	۳۸۸	۳۸۳	۴۰۸	۳۹۱
Georgia	۴۸۸	۴۶۰	۴۶۰	۴۵۶	۴۹۶	۵۴۱	۵۴۳

Source: Institute of International Education

البته دیپلماسی آموزشی آمریکا در قفقاز از راه‌کارهای غیرمستقیم نیز بهره می‌گیرد. بسیاری از دانشگاه‌های تازه تأسیس خصوصی در قفقاز از مدل سازمانی آمریکایی استفاده می‌کنند. زبان تدریس در این دانشگاه‌ها انگلیسی است. برنامه‌های درسی این دانشگاه‌ها در همه مقاطع وابسته به دانشگاه‌های آمریکا و انگلیس است. به طور مثال دانشگاه خصوصی غربی باکو^۲ در مشارکت با دانشگاه ایندیانا، دانشگاه کانزاس، دانشگاه آلاباما شمالی و دانشگاه می‌سی‌سی‌پی فعالیت می‌کند. دانشگاه آمریکایی ارمنستان^۳ در ایروان در سال ۱۹۹۱ با حمایت دانشگاه کالیفرنیا و دیاسپورای ارمنی تأسیس شد. نفوذ

1. Fulbright Program
2. Private Western University in Baku
3. American University of Armenia

دانشگاهی آمریکا در گرجستان در دوره‌ی میخائیل ساکاشویلی^۱ در فاصله سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ تقویت شد. شایان ذکر است که ساکاشویلی دانش آموخته مدرسه حقوق کالیفرنیا^۲ است (Fominykh, 2012: 11). علاوه بر نهادهای آموزشی آمریکا از سایر نهادها نیز در راستای دیپلماسی آموزشی بهره می‌برد. مرکز یورو-آتلانتیک آذربایجان در سال ۲۰۰۶ توسط سازمان ناتو تاسیس شد که هدف آن ایجاد بسترهای مناسب مطالعاتی برای محققین و دانشجویان است شعبه دوم این مرکز در سال ۲۰۰۷ در گنجه آذربایجان تاسیس شد (Aghazada, 2013: 226).

۳- بحث و تحلیل

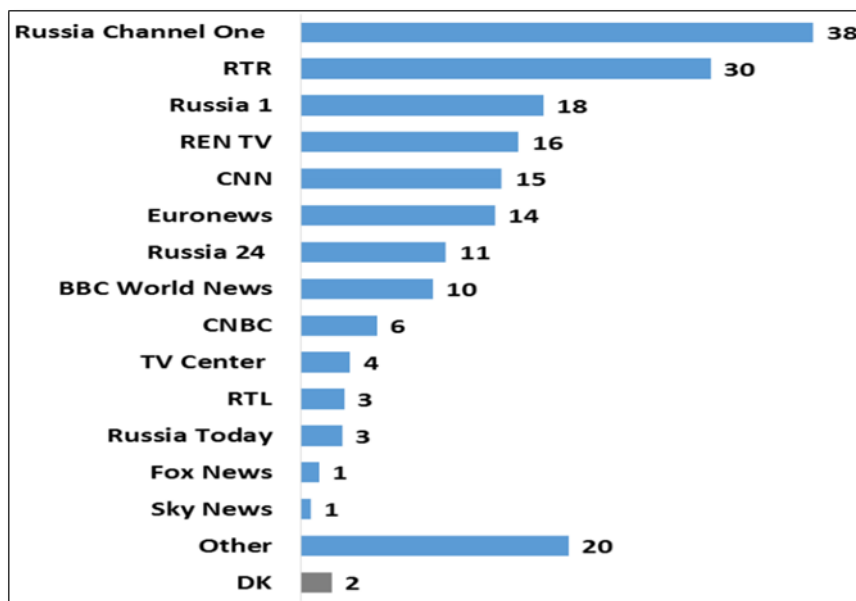
بارزترین مشخصه قدرت نرم روسیه در قفقاز جنوبی برخلاف آمریکا، جنبه تدافعی آن است. حال آن که قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا ماهیت مداخله‌گرانه داشته است. کیفیت چینش نهادها و کنش‌گران دخیل در حوزه قدرت نرم موید این مساله است. بارزترین مثال در این خصوص وقوع انقلاب‌های رنگی است. دلیل اصلی وقوع این انقلاب‌ها تلاش برای روی کار آمدن حکومت‌های غرب‌گرا در گرجستان و سایر کشورهای منطقه بود. این انقلاب‌ها توسط بنیاد سورس سازمان دهی می‌شد. روس‌ها در واکنشی تدافعی و به منظور مقابله با این نهاد آمریکایی، سازمان روسکی میر را ایجاد کردند و به جای الگوی دمکراسی غربی ایده دمکراسی مستقل^۳ را مطرح کردند که دو اصل اساسی آن به چالش کشیدن ارزش‌های سیاسی غرب در حوزه خارج نزدیک و تمرکز بر ویژگی‌های تاریخی روسیه در منطقه است (Lankina, 2015: 102) & Niemczy).

در جنبه‌های فرهنگی، اقدام‌های روسیه صرفاً برای ترویج فرهنگ روسی به کار رفته است که نشان دهنده ماهیت درون‌گرای آن بوده است. یعنی تکیه مجریان بر جامعه روس زبان و حفظ و گسترش زبان روسی بوده است. طرح ایده‌های همچون جهان روسی صرفاً شمولیت محدودی خواهد داشت. با این همه نمی‌توان جذابیت‌های فرهنگی و اقتصادی روسیه را برای جوانان حوزه‌های پیرامونی نادیده گرفت. برخلاف

1. Mikheil Saakashvili
2. Columbia Law School
3. Sovereign Democracy

رسانه‌های آمریکایی که از نوعی رسالت مسیحایی صحبت می‌کند، رهبران روسیه به دنبال جهان سازی روسی نیستند، بلکه اقدامات فرهنگی روسیه، بیشتر جنبه تدافعی دارد و در جهت تقویت و تثبیت موقعیت خود است. نتایج یک تحقیق پیمایشی در گرجستان راجع به پیگیری اخبار از طریق شبکه‌های خارجی نشان از برتری شبکه‌های روس زبان در مقایسه با شبکه‌های غربی دارد. بر اساس این پژوهش کانال یک روسیه با ۳۸ درصد رتبه اول را دارد. شبکه آر.تی.آر روسیه، شبکه روسیه یک و شبکه آر.ای.ان روسیه نیز رتبه های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. بر اساس نمودار زیر شبکه‌های خبری غربی در رتبه‌های پائین تر از شبکه‌های روسی قرار دارند.

نمودار ۲: شبکه‌های خبری خارجی پرطرفدار در گرجستان

Source: (Thornton & Sichinava, 2015: 60)

البته درصدهای فوق صرفاً ناشی از تمایل مردم گرجستان برای کسب اخبار از شبکه‌های روسی زبان نیست بلکه تا حدودی به علت آشنایی مردم گرجستان با زبان روسی است. زیرا ۷۰ درصد مردم تسلط کافی به زبان روسی دارند. در حالی که فقط ۲۱ درصد تسلط کافی به زبان انگلیسی دارند. نکته قابل توجه این است که در سال‌های اخیر میزان تسلط

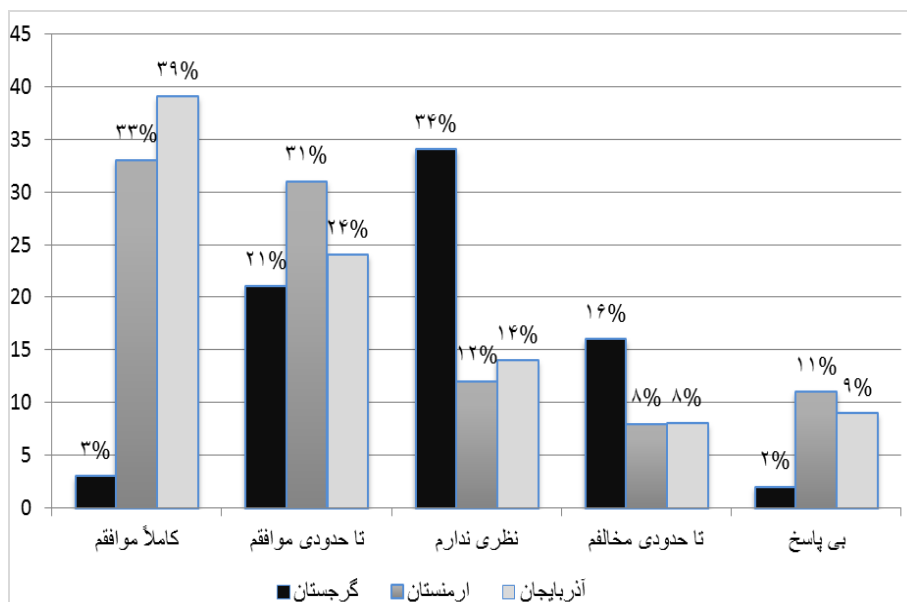
مردم به زبان روسی افزایشی نداشته است اما مهارت مردم در زبان انگلیسی هر ساله رو به افزایش است (GMF, 2016: 13).

روسیه کاهش نفوذ فرهنگی خود را در خارج نزدیک پس از جنگ سرد، معلول دیپلماسی عمومی رقبا از جمله اروپا، ترکیه، چین و به خصوص آمریکا می‌داند که با تبلیغ زبان‌های خارجی و جذب دانشجویان از نفوذ زبان و فرهنگ روسی کاسته‌اند. کاهش محبوبیت زبان روسی در قفقاز با افزایش محبوبیت زبان انگلیسی همراه بوده است. تسلط به زبان انگلیسی به معنای امکان استخدام در شرکت‌های بین‌المللی با درآمد خوب، فعالیت در سازمان‌های مردم‌نهاد بین‌المللی^۱ و به طور کلی پیوند با جهان خارج است. حتی تحصیل در دانشگاه‌های برتر منطقه نیازمند تسلط کافی به زبان انگلیسی است. از جمله این مراکز آموزشی می‌توان به دانشگاه آمریکایی آسیای مرکزی (بیشکک)^۲، دانشگاه نظربایف (آستانه)^۳ و سه شعبه از دانشگاه آقا خان^۴ در قزاقستان، تاجیکستان و قرقیزستان اشاره کرد (Fierman, 2012: 1098-1099). در قسمت‌های قبلی به تعدادی از این دانشگاه در قفقاز اشاره شد. به همین دلیل در راهبرد امنیت ملی فدراسیون روسیه ۲۰۱۵ به توسعه آموزش عالی و گسترش زبان روسی در میان کشورهای سی.آی.اس تاکید شده است. به عبارت دیگر تلاش روسیه برای توسعه دیپلماسی آموزشی در حوزه خارج نزدیک ریشه در ادراک کرملین از رقابت ژئوپلیتیکی در منطقه دارد. به همین جهت دانشگاه‌های دولتی روسیه در تلاش برای پذیرش دانشجویان از کشورهای منطقه هستند تا از نفوذ کشورهای چون آمریکا، ترکیه، اتحادیه اروپا و حتی چین جلوگیری شود. زیرا ظهور موسسات آموزش عالی وابسته به غرب (اکثراً آمریکا و انگلیس) در منطقه، نه تنها انحصار روسیه را زمینه آموزش عالی از بین برده است (Fominykh, 2016: 2). بلکه قدرت نرم مسکو را در بلند مدت به چالش می‌کشد. روسیه با تمام اقداماتی که در زمینه استفاده از قدرت نرم برای نفوذ بیشتر خود در افکار عمومی جهان انجام داده، درمقایسه با ایالات متحده آمریکا موفقیت کمتری داشته است.

1. International Non-Governmental Organization (INGO)
2. American University of Central Asia (Bishkek)
3. Nazarbayev University (Astana)
4. Aga Khan University

با آنکه روسیه همچون ایالات متحده به مدت چند دهه به دنبال ارائه راهکارها و اقداماتی برای ارائه تصویر مثبت از خود در سطح جهان است اما نتوانسته همچون ایالات متحده به اهداف خود در این زمینه دست پیدا کند و این امر را می‌توان به تبلیغات گسترده ایالات متحده در سطح جهان، اقتصاد ناموفق روسیه در برابر قدرت اقتصادی آمریکا، پیشرفت‌های علمی ایالات متحده در مقایسه با رشد علمی روسیه، فرهنگ اقناع‌کنندگی آمریکا با استفاده از شبکه‌های مختلف ارتباطی و رسانه‌ها و همچنین نفوذ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایالات متحده نسبت داد (Bauer, 2016: 2). در حالی که منطق کنش روسیه در قفقاز جنوبی بیش از آن که برخاسته از اندیشه اقناع‌کنندگی باشد مبتنی بر قدرت نرم کتتری که در مقدمه به آن اشاره شد. مهم‌ترین خصیصه قدرت نرم تأثیرگذاری بر افکار عمومی است در همین راستا بخشی از یک تحقیق پیمایشی که توسط مرکز منابع تحقیقاتی قفقاز^۱ در سه کشور آذربایجان، ارمنستان و گرجستان در سال ۲۰۰۸ انجام شده است در نمودار زیر به تصویر کشیده شده است.

نمودار ۳: آیا فرهنگ ما توسط نفوذ فرهنگی غرب تهدید شده است؟

Source: (Svensson et al, 2010: 13)

1. Caucasus Research Recourse Center

چنان که مشهود است پاسخ دهندگان گرجی کمترین احساس تهدید فرهنگی را نسبت به غرب داشته‌اند. در حالی که ۶۴ درصد از ارمنی‌ها و ۶۳ درصد از آذری‌ها نسبت به نفوذ فرهنگی غرب احساس تهدید دارند (Svensson et al, 2010: 13). با توجه به الگوی اتحاد و ائتلاف حاکم در منطقه، اگر تحقیق پیمایشی مشابهی راجع به نفوذ فرهنگی روسیه در قفقاز انجام پذیرد؛ شاید گرجستان بیشترین احساس تهدید و ارمنستان کمترین احساس تهدید را نسبت به روسیه داشته باشند. در یک تحقیق پیمایشی دیگر که توسط مرکز منابع تحقیقاتی قفقاز انجام شده است ۵۱ درصد از گرجی‌ها روسیه را بزرگ‌ترین تهدید بر علیه گرجستان و ۴۴ درصد از آن‌ها آمریکا را مهم‌ترین دوست گرجستان قلمداد کرده‌اند (Lukyanov, 2012: 9). ذکر این نکته نیز ضروری است که نقش فاکتور مذهبی در نگاه آذربایجانی‌ها نسبت به نفوذ فرهنگی غرب را نباید نادیده گرفت.

نتیجه‌گیری

به اعتقاد نگارندگان چهار ابزار اصلی آمریکا و روسیه جهت اعمال قدرت نرم در قفقاز جنوبی شامل دیپلماسی آموزشی، دیپلماسی مذهبی، رسانه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی است که بخش اساسی آن چنان‌که اشاره شد مربوط به مسائل اقتصادی است. بر اساس یک قاعده کلی ارزش‌های هر کشور با قدرت نرم آن ارتباط تنگاتنگی دارد و افزایش قدرت نرم باعث کاهش هزینه‌ها در دستیابی به اهداف ملی می‌گردد. این اصل در مورد آمریکا بیش از سایر کشورها صدق می‌کند تا جایی که قرن بیست و یکم را قرن آمریکایی نامیده‌اند. هر اندازه شباهت‌های فرهنگی آمریکا و دیگر کشورها بیشتر باشد، واشنگتن در مسائل کمتری به قدرت سخت متوسل می‌گردد لذا هزینه‌های آمریکا برای دستیابی به اهدافش کاهش می‌یابد. از همین رو ایالات متحده در صدد است که با گسترش و اشاعه فرهنگ خود از طریق چهار ابزار اشاره شده، به سه هدف زیر نائل آید: نخست، ارتقای میزان مشروعیت نظام‌های سیاسی مطلوب آمریکا در مناطق مختلف دوم، حفظ پرستیژ بین‌المللی و سوم، مدیریت و جهت‌دهی به افکار عمومی. قفقاز جنوبی همانند سایر مناطق جهان در قالب استراتژی کلی قدرت نرم ایالات متحده قرار

دارد با این تفاوت که منافع سرشار اقتصادی- سیاسی و رقابت با روسیه در این منطقه، کاربرد قدرت نرم واشنگتن را با دشواری‌های مواجهه کرده است. دستیابی به سه هدف فوق در قفقاز جنوبی نه به صورت کاملاً مستقل بلکه در قالب راهبرد جهانی قدرت نرم آمریکا قابل ارزیابی است. این منطقه علاوه بر همسایگی با روسیه و منافع سرشار اقتصادی- سیاسی بر روی خط برخورد تمدن‌های هانتینگتون نیز جای دارد. بنابراین می‌توان قفقاز جنوبی را یکی از مهم‌ترین زیر مجموعه‌های راهبرد جهانی آمریکا در حوزه قدرت نرم قلمداد نمود. شایان ذکر است که قدرت سخت آمریکا در هر منطقه ویژگی‌های منحصر به فرد خود را دارد که قفقاز جنوبی نیز از این امر مستثنی نیست. اما چنان که اشاره شد نمی‌توان برنامه مستقلی را در حوزه قدرت نرم آمریکا در قفقاز جنوبی شناسایی کرد.

به طور کلی قدرت نرم در روسیه بیشتر صبغه فرهنگی با وسعت محدود (حوزه خارج نزدیک) دارد در حالی که قدرت نرم آمریکا ترکیبی از مولفه‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی بوده و دارای بُرد جهانی است. بی‌شک به دلیل هژمونی رسانه‌ای و فرهنگی آمریکا، قدرت نرم سایر کشورها تحت الشعاع قدرت نرم آمریکا بوده و کمتر دیده می‌شود. قدرت نرم روسیه در قفقاز جنوبی نیز تا حدودی تحت تأثیر این مسأله است. اقدامات روسیه برای تقویت قدرت نرم خویش در قفقاز جنوبی بعد از وقایع انقلاب رز در گرجستان به شکل جدی‌تر پیگیری شد. بنابراین گزاره نخواهد بود که اگر قدرت نرم روسیه در خارج نزدیک و بالاحص در قفقاز جنوبی با صفت تدافعی همراه گردد. اگرچه کار ویژه اصلی قدرت نرم، تامین منافع ملی و تحقق اهداف سیاست خارجی است اما «قدرت نرم تدافعی روسیه» در دستیابی به اهداف مذکور چندان کامیاب نبوده است و شاید بتوان ادعا کرد که یکی از دلایل اقدامات نظامی کرملین در اوستیای جنوبی و شبه جزیره کریمه پاسخی به ناکامی‌ها در عرصه قدرت نرم است. در نهایت با توجه به مجاورت جغرافیایی و سیطره هفتاد ساله روسیه بر قفقاز جنوبی و همچنین پیوندهای مشترک زبانی، نژادی، مذهبی و تاریخی، نمی‌توان قدرت نرم روسیه را در مقایسه با ایالات متحده که کیلومترها از قفقاز جنوبی فاصله دارد موفق ارزیابی کرد.

منابع

صادقی، سعید و عسگرخانی، ابومحمد (۱۳۹۰)، «بررسی عملکرد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق جدید»، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال بیست و پنجم، شماره ۴ عطایی، محمد فرهاد و هدایتی شهیدانی، مهدی (۱۳۹۲)، «روند تحول قدرت نرم در سیاست خارجی روسیه»، *فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، دوره ۱۹، شماره ۸۴ گلشن‌پژوه، محمدرضا (۱۳۸۷)، *جمهوری اسلامی ایران و قدرت نرم*، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.

نای، جوزف (۱۳۸۷)، *قدرت نرم*، ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.

نورمحمدی، مرتضی (۱۳۹۵)، «جایگاه دیپلماسی آموزشی در سیاست خارجی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه»، *فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام*، سال پنجم، شماره ۱۹

Aghazada, Rashad (2013), "Searching for a new foreign policy strategy for Azerbaijan--public diplomacy efforts", *European Scientific Journal*, Vol, 2, No. 1.

Baban, Inessa & Shiriyev, Zaur (2010), "The U.S. South Caucasus strategy and Azerbaijan", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No. 2.

Bauer, Ryan (2016), "Russia's Soft Power Development in the 21st Century", *Small Wars Foundation*, 13 August 2016.

Burnidge, Cara. L (2016), *Religious Influences on U.S. Foreign Policy*, *Oxford Research Encyclopedia of American History*.

Cohen, Ariel (2012), "Ideology and Sot Power in Contemporary Russia", in Stephan J. Blank (ed), *Perspectives on Russian Foreign Policy*, Strategic Studies Institute.

De Waal, Thomas (2011), "Spring for the Patriarchs," *The National Interest*, Available at: <http://nationalinterest.org/commentary/spring-the-patriarchs-4786>, 29 March 2017.

Dolinskiy, Alexey (2012), "What Is Public Diplomacy and Why Russia Needs It?" *Russian International Affairs Council*, Available at:

- http://russiancouncil.ru/en/inner/?id_4=913#top-content, Accessed on: 25 March 2017.
- Dougherty, Jill (2013), *Russia's "Soft Power" Strategy*, Washington D.C: Georgetown University.
- Fierman, William (2012), "Russian in Post-Soviet Central Asia: A Comparison with the States of the Baltic and South Caucasus", *Europe-Asia Studies*, Vol. 64, No. 6.
- Fleming, Sam, Cadman, Emily, Bernard, Steven & Pearson, Tom (2016), "US economy: statistics at a glance", *Financial Times*, Available at: <https://ig.ft.com/sites/numbers/economies/us>, Accessed on 29 March 2017.
- Fominykh, Alexey (2016), "Russia's Public Diplomacy in Central Asia and the Caucasus: The Role of the Universities", *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 12, No. 1.
- FCRF (2016), Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016), The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Available at: http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/2542248, Accessed on: 26 March 2017.
- GMF (2013), Threats of Russia's Soft and Hard Power Policy in Georgia, *The German Marshall Fund of the United States*, Policy Document.
- GMF (2016), Threats of Russian hard and soft power in Georgia, *The German Marshall Fund of the United States*, Policy Document.
- Gorchakov Fund (2013), About Russian-Georgian Center, Available at: <http://gorchakovfund.ru/en/center/13934/>, Accessed on: 25 March 2017.
- Grigorian, Richard (2015), Soft power in Armenia: Neither soft, nor powerful, Available at: <http://www.ecfr.eu/>, Accessed on: 12 February 2017.
- Haass, Richard. N (2008), "The Age of Nonpolarity", *Foreign Affairs*, May/June.
- Harutyunyan, Harutyun (2010), "The Role of the Armenian Church During Military Conflicts", *Caucasus analytical digest*, No. 20.
- IIE (2016), "International Students in the United States", Institute of International Education, Available at: <http://www.iie.org/Services/Project-Atlas/United-States/International-Students-In-US#.WHsReo5unIU>, Accessed on, 20 March 2017.
- Ikenberry, G. John (1998), "A World Economy Restored: Expert Consensus and Anglo-American Postwar Settlement", *International Organization*, Vol. 46, No. 1.
- Institute of International Education (2016), The number of Students from Europe in the U.S, Available at: <http://www.iie.org>, Accessed on: 20 March 2017.
- Ismailzade, Fariz (2010), US Policy towards the South Caucasus: How to Move Forward, *Caucasus analytic digest*, No. 13.
- Judis, John. B (2005), "The Chosen Nation: The Influence of Religion on U.S. Foreign Policy", Policy Brief, *Carnegie Endowment for International Peace*.

- Kornilov, Alexander & Makarychev, Andrey (2015), "Russia's soft power in the South Caucasus", In Alexander Agadjanian, Ansgar Jödicke & Evert van der Zweerde (ed), *Religion, Nation and Democracy in the South Caucasus*, London And New york: Routledge Taylor & Francis Group.
- Kosachev, Konstantin (2012), "The Specifics of Russian Soft Power", *Russia in Global Affairs*, Available at: <http://eng.globalaffairs.ru/>, Accessed on: 19 March 2017.
- Kubyshev, Aleksandr and Sergunin, Aleksandr (2012), "The Problem of the "Special Path" in Russian Foreign Policy", *Russian Politics and Law*, Vol. 50, No. 6.
- Kudors, Andis, (2010) "Russian World: Russia's Soft Power Approach to Compatriots Policy", *Russian Analytical Digest*, No. 81.
- Lankina, Tomila and Niemczyk, Kinga (2015), "Russia's Foreign Policy and Soft Power", in David Cadier & Margot Light (ed), *Russia's Foreign Policy Ideas, Domestic Politics and External Relations*, Palgrave Studies in International Relations Series.
- Lapham, Kate (2012), Supportin Diversity in South Caucasus, Open Society Foundation, Available at: <https://www.opensocietyfoundations.org/>, Accessed on: 3 April 2017.
- Makarychev, Andery (2016), "The Limits to Russian Soft Power in Georgia", *PONARS Eurasia Policy Memo*, No. 412.
- Makarychev, Andrey and Yatsyk, Alexandra (2014), "(Non) "Russian World", (Non) Soft Power: Putin's Serpentine Policy in the South Caucasus", *Caucasus analytical digest*, No. 67-68.
- MFARF (2013), "Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation", Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Available at: http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D, Accessed on: 12 March 2017.
- Miles, Jack (2004), Religion and American Foreign policy, *Survival*, Vol. 46, No. 1.
- Ministry of Education and Science of the Russian Federation (2017), CIS branches of the Russian higher educational institutions, Available at: <http://en.russia.edu.ru/zvuz/1067/>, Accessed on: 24 March 2017.
- NSF (2016), "U.S. science and technology leadership increasingly challenged by advances in Asia", National Science Foundation, Available at: https://www.nsf.gov/news/news_summ.jsp?cntn_id=137394, Accessed on: 5 March 2017.
- Nye, Joseph (2008), "Public diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American academy of political and social science*, Vol. 616, No. 1.
- Nye, Joseph (2010), *The Future of Soft Power in US Foreign Policy*, London: Routledge.
- Parmar, Inderjeet and Cox, Michael (2010), *Soft Power and US Foreign Policy; Theoretical and Contemporary perspectives*, London: Routledge.
- Partners of the Americas (2016), "Open Doors Analysis: Study Abroad Trends and Partners", Available at <http://www.partners.net/blogs/open-doors-analysis-study-abroad-trends-and-partners>, Accessed on: 13 March 2017.
- Peterson, Pattimgill (2014), "Diplomacy and Education: A Changing Global Landscape", *International Higher Education*, N0, 75.

- Pew Research Center (2006), God's Country? Evangelicals and U.S. Foreign Policy, Available at: <http://www.pewforum.org/2006/09/26/gods-country-evangelicals-and-us-foreign-policy/>, Accessed on: 4 April 2017.
- Reporters without Borders (2016), World Press Freedom Index 2016, Available at: <http://rsf.prg/en/ranking>, Accessed on: 28 March 2017.
- RIAC (2012), *Postulates on Russia's Foreign Policy (2012-2018)*, Russian International Affairs Council.
- RNSS (2015), Russian National Security Strategy, Available at: <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, Accessed on: 22 March 2017.
- Russia in Figure (2016), Federal State Statistic Service, Available at: http://www.gks.ru/free_doc/doc_2016/rusfig/rus16e.pdf, Accessed on: 11 March 2017.
- Sergunin, Alexander and Karabeshkin, Leonid (2015), "Understanding Russia's Soft Power Strategy", *Politics*, Vol. 35, No. 3-4.
- Shakirov, Oleg (2013), "Russian Soft Power under Construction", *International Relations*, Available at: <http://www.e-ir.info/>, Accessed on: 8 March 2017.
- Shakirov, Oleg (2013), Russian Soft power under Construction, E-International Relation, Available at: <http://www.e-ir.info/2013/02/14/russian-soft-power-under-construction/>, Accessed on: 27 March 2017.
- Songchuan, Chen (2011), "Is America Declining?" Available at: <https://www.brookings.edu/opinions/is-america-declining/>, Accessed on: 6 March 2017.
- Strange, Susan (1998), *State and Market: An introduction to International political Economy*, New York: Blackwell.
- Svensson, Therese; Hon, Julia and Tbilisi, Seattle (2010), Attitudes toward the West in the South Caucasus, *Caucasus analytic digest*, No. 13
- Tafuro, Eleonora (2014), "Fatal Attraction? Russia's soft power in its neighborhoods Perception of Russia's soft power and influence in the Baltic States", *FRIDE European Think Tank for Global Action*, Policy Brief, No. 181.
- The World Bank (2015), IBRD loans and IDA credits (DOD, current US\$), Available at: http://data.worldbank.org/indicator/DT.DOD.MWBG.CD?end=2015&location_s=AM-AZ-GE-IR-KP&start=2000&view=chart, Accessed on: 2 April 2017.
- Thornton, Laura and Sichinava, Davit (2015), *Public Attitude in Georgia*, National Democratic Institute by Caucasus Research Resource Center.
- Tilghman, A. and O. Pawlyk (2015), U.S. vs. Russia: What a war would look like between the world's most fearsome militaries, Available at: <http://www.militarytimes.com/articles/us-vs-russia-what-a-war-would-look-like-between-the-worlds-most-fearsome-militaries>, Accessed on: 8 March 2017.
- VOA (2017), "Mission and Values", Available at: <http://www.insidevoa.com/p/5831.html>, Accessed on: 6 March 2017.
- Wike, Richard, Poushter, Jacob & Zainulbhai, Hani (2016), As Obama Years Draw to Close, President and U.S. Seen Favorably in Europe and Asia, Pew Research Center, Available at: <http://www.pewglobal.org/2016/06/29/3-china-and-the-global-balance-of-power>, Accessed on: 6 March 2017.

Witherell, Sharon (2016), "Open Doors 2015 Data", Institute of International Education (IIE), Available at: <http://www.iie.org/Who-We-Are/News-and-Events/Press-Center/Press-Releases/2015/2015-11-16-Open-Doors-Data#.WHsir45unIU>, Accessed on: 5 March 2017.

World Bank Group Finance (2014), Top 8 countries voting power, Available at: <https://finances.worldbank.org/Shareholder-Equity/Top-8-countries-voting-power/udm3-vzz9/data>, Accessed on: 3 April 2017.

Центр социологических исследований (2015), *Обучение Иностраных Граждан в Высших учебных Заведениях Российской Федерации*, Министерство Образования и Науки Российской Федерации.

۲۵۹

سیاست جهانی

بررسی مقایسه‌ای قدرت نرم روسیه و آمریکا در قفقاز جنوبی